

AFRİKA ÜLKELERİYLE TİCARİ İLİŞKİLERİMİZ

Can ALTAN (*)

Afrika ülkeleriyle ticari ilişkilerimiz büyümektedir. Büyüme geçici bir gelişme olmayıp, son on yıl içinde artış süreklilik arz etmiştir. Artan ticarete, dikkat çeken nokta, Türkiye ile tarihi-kültürel ilişkileri olan ve geleneksel pazarlarımız arasında bulunan Kuzey Afrika ülkeleri'nin yanı sıra, Sahranın Güneyindeki Afrika (SAGA) ülkeleriyle ticari ilişkilerimizin de giderek gelişmesidir.

Bu makalede, dış ticaretimiz içindeki payı büyümekte olan, Afrika ülkeleri, özellikle Sahranın Güneyindeki Afrika ülkeleri ile ticari ilişkilerimiz incelenecektir. Konunun kapsamlı bir şekilde değerlendirilebilmesi amacıyla, makalenin Şubat ayında yayınlanan ilk bölümünde, Afrika ülkelerinin ekonomileri ve ticari ilişkileriyle bu alanlarda karşılaştıkları başlıca sorunlar ana hatlarıyla incelenmiştir. Makalenin aşağıda yer alan ikinci bölümde ise, ilk bölümde yer alan bilgilerin ışığında Türkiye-Afrika ticari ilişkileri değerlendirilmektedir.

AFRİKA ÜLKELERİYLE TİCARİ İLİŞKİLERİMİZ

1) Afrika Ülkeleriyle Ticari İlişkilerimize Genel Bakış

Afrika ülkeleriyle ticaretimizin önemi giderek artmaktadır. Ticaret hacmi, son 10 yıl içinde artarak, 1994 yılında 1.7 milyar dolardan, 2003 yılında, yaklaşık 5.2 milyar dolara yükselmiştir. Artış ticaret rakamlarıyla sınırlı kalmamış, bölge ülkeleriyle ticaretimizin, toplam ticaretimiz içindeki payı da, 2002 ve 2003 yılları hariç, büyümüştür. 1994 yılında, Afrika ülkeleriyle ticaretimizin, toplam dış ticaretimiz içinde payı %4,11'den, 2001 yılında %5,97'ye çıkmıştır. 2001 yılında görülen bu artışa karşılık, 2002 ve 2003 yıllarında, Afrika ülkeleri ile ticaretimizin, toplam ticaretimiz içindeki payı azalarak, sırasıyla %4,98 ve %4,49'a gerilemiştir. (Tablo-1). Bu daralmanın nedenleri aşağıda daha ayrıntılı olarak incelenecektir.

AFRİKA ÜLKELERİ İLE TİCARETİMİZ (1994- 2003) (Milyon \$)					
Yılı	İhracat	İthalat	Toplam	Ticaretimizde Payı	Denge
1994	844,4	860,3	1.704,7	%4,11	-15,9
1995	1071,4	1384,3	2.455,7	%4,28	-312,9
1996	1159,1	1993,2	3.152,3	%4,71	-834,1
1997	1.233,2	2.197,4	3.430,6	%4,59	-964,2
1998	1.812,1	1.758,7	3.570,8	%4,90	53,4
1999	1.655,4	1.687,7	3.276,5	%4,87	-32,3
2000	1.372,6	2.714,0	4.068,6	%4,94	-1.341,4
2001	1.520,7	2.818,5	4.339,2	%5,97	-1.297,8
2002	1.681,7	2.645,6	4.327,3	%4,98	-963,9
2003	1.838,8	3.311,8	5.150,6	%4,49	-1473,0

Tablo - 1 **Kaynak : Dış Ticaret Müsteşarlığı, Dış Ticaret İstatistikleri**

* (Büyükelçi, Bakanlık Müşaviri, Dışişleri Bakanlığı)

Afrika ile ticari ilişkilerimizin daha sağlıklı bir şekilde incelenebilmesi için, Kuzey Afrika ve Sahranın Güneyindeki Afrika ülkeleriyle ticaretimizin ayrı ayrı ele alınması gereklidir.

Kuzey Afrika ülkeleriyle ticaretimiz, tüm Afrika ile ticaretimizin yaklaşık %74'ünü oluşturmaktadır (Tablo-2). 2003 yılında, Kuzey Afrika ülkeleri ile ticaret hacmimiz 3.8 milyar dolar, bölge ülkeleri ile ticaretimizin, dış ticaretimiz içindeki payı ise %3,3 olmuştur. 53 ülkenin bulunduğu Afrika ile ticaretimizde, beş Kuzey Afrika ülkesinin payının yaklaşık %74 olmasında, bu devletlerin coğrafi yakınlıklarının yanı sıra, Cezayir ve Libya'dan almakta olduğumuz büyük miktarlardaki petrol ve LNG, tarihi-kültürel bağlar ile bölge ülkelerin geleneksel pazarlarımız olması rol oynamaktadır.

Tablo-2'den görüleceği gibi, Afrika ile ticaretimizde bölgenin önemine rağmen, son yıllarda, Kuzey Afrika'nın, Afrika'yla ticaretimizdeki payı giderek küçülmektedir. 1998-2003 yılları arasında, Afrika ile ticaretimizde, Kuzey Afrika ülkelerinin payı %84'ten, %74'e inmiştir.

AFRİKA ÜLKELERİ İLE TİCARETİMİZ (Milyon \$)						
(1998 - 2003)						
	1998	1999	2000	2001	2002	2003
<i>Afrika Ülkeleri</i>	%100	%100	%100	%100	%100	%100
İthalat	1.758,7	1.687,7	2.714,0	2.818,5	2.645,6	3.311,8
İhracat	1.812,1	1.655,4	1.372,6	1.520,7	1.681,7	1.838,8
Toplam	3.570,8	3.276,5	4.086,6	4.339,2	4.327,3	5.150,6
Kuzey Afrika Ülkeleri	%84	%82	%82	%75	%77	%74
İthalat	1.493,3	1.404,1	2.257,1	2.114,7	2.091,5	2.496,8
İhracat	1.502,1	1.343,6	1.087,5	1.149,8	1.255,7	1.295,9
Toplam	2.995,4	2.681,1	3.344,6	3.264,5	3.347,2	3.792,7
SAGA Ülkeleri	%16	%18	%18	%25	%23	%26
İthalat	265,4	283,6	456,9	703,8	554,1	815,0
İhracat	310,0	311,8	285,1	370,9	426,0	542,9
Toplam	575,4	595,4	742,0	1.074,7	980,1	1.357,9
Tablo – 2			Dış Ticaret			
Müsteşarlığı Dış Ticaret İstatistikleri						

Sahranın Güneyindeki Afrika ülkeleri ile ticaretimiz ise, Afrika ülkeleri ile ticaretimizin yaklaşık %26'sını oluşturmaktadır. 2003 yılında, bu ülkelerle ticaret hacmimiz yaklaşık 1.4 milyar dolar, bölge ülkeleri ile ticaretimizin, dış ticaretimiz içindeki payı ise %1,2 olmuştur. Son yıllarda Sahranın Güneyindeki Afrika ülkelerinin, Afrika ile ticaretimizdeki payı giderek büyümüş ve 1998 yılında %16'dan, 2003 yılında %26'ya yükselmiştir (Tablo-2).

Afrika ülkeleriyle ticari ilişkilerimizde son yıllardaki gelişmeler ana hatlarıyla aşağıda sunulmuştur.

Artan Ticaret

Afrika ülkeleriyle son on yılda ticaretimiz, 3.4 milyar dolar artarak, 1994 yılında 1.7 milyar dolardan, 2003 yılında yaklaşık 5.2 milyar dolara ulaşmıştır (Tablo-2). Ticaretimizde görülen artış süreci sonucu, 2000 yılında ilk defa Afrika ülkeleri ile ticaretimiz 4 milyar doların, 2003 yılında ise 5 milyar doların üzerine çıkmıştır.

Son on yıl içinde, Afrika ülkeleri ile ticaretimizin, toplam dış ticaretimiz içindeki payı 1994 yılında %4.11'den, 2001 yılında %5,97'ye kadar yükselmiş, 2002 yılında %4,89, 2003 yılında ise %4,49 olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılında Afrika ülkeleri ile ticaretimizin, dış ticaretimizdeki payının büyümesi bazı koşulların birleşmesinin sonucudur¹.

2002 yılında, kıta ülkeleriyle dış ticaret rakamlarımız, 2001 yılı ile aynı düzeyde kalmış, ancak, dış ticaret hacmimizin bir önceki yıla göre artması sonucu, 2002 yılında Afrika'yla ticaretimizin, dış ticaretimiz içindeki payı daralarak, %4,98 olmuştur. 2003 yılında kıta ülkeleriyle ticaretimizin, dış ticaretimiz içindeki payının %4,49'a gerilemesinin nedeni, yıl içinde Sahranın Güneyindeki Afrika ülkeleri ile ticaretimizin %38 büyümesine karşılık, Kuzey Afrika ülkeleriyle ticaretimizin sadece %13 büyümesidir. Kuzey Afrika ülkeleriyle ticaretimizdeki büyümenin sınırlı olması sonucu, Afrika'yla ticaretimizdeki büyüme, 2003 yılında dış ticaretimizdeki %32'lik artışın gerisinde kalmış ve kıtanın dış ticaretimizdeki payı azalmıştır.

Afrika ülkeleri ile ticaret hacmimizde, son yıllarda görülen artışın temel nedeni, SAGA ülkeleriyle ticaretimizde görülen olumlu gelişmelerdir. Tablo-2'den görüleceği gibi, 2000-2003 yılları arasında, Kuzey Afrika ülkeleriyle ticaret hacmimiz sınırlı miktarda artarken, aynı dönemde, SAGA ülkeleriyle ticaretimiz %88 artarak, 742 milyon dolardan, yaklaşık 1.4 milyar dolara çıkmıştır.

Kıta ülkeleriyle ticaretimizde son altı yılda görülen olumlu gelişmeler ve büyümenin sürdürülebilmesi halinde, 2010 yılına gelindiğinde Afrika ile ticaretimiz, 7 milyar doların, SAGA ülkeleriyle ticaretimiz ise 3 milyar doların üzerine çıkabilecektir.

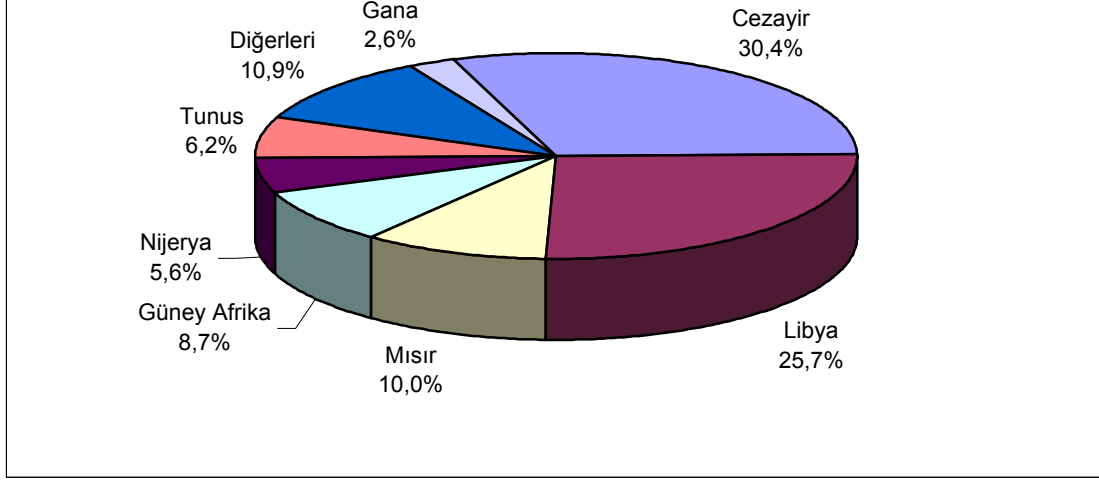
Sınırlı Sayıda Ülkenin Ticaretimiz İçindeki Önemi

Afrika'yla ticaret rakamlarımızda dikkat çeken husus, ticari ilişkilerimizin yoğun olduğu ülkelerin sayısının azlığıdır. 2003 yılında, 53 Afrika ülkesi arasında, toplam ticaretimizin 100 milyon doların üzerinde gerçekleştiği yedi Afrika ülkesi (Cezayir, Libya, Mısır, Güney Afrika Cumhuriyeti, Tunus, Nijerya, ve Gana) bulunmaktadır. Bu yedi ülkenin, Afrika ülkeleriyle ticaretimizdeki payı, 4.6 milyar dolarla %89 olmuştur (Şekil-1).

Kıtadaki en önemli ticari ortağımız Cezayir'dir (2003 yılında 1,6 milyar dolar ile Afrika'yla ticaretimizin %30,4'ü). Kıta ile ticaretimizde Cezayir'den sonra gelen ülkeler sırasıyla Libya (%25,7), Mısır (%10), Güney Afrika (%8,7), Tunus (%6,2) Nijerya (%5,6) ve Gana'dır (%2,6).

¹ 2001 yılında Afrika ülkeleri ile ticaretimizin, dış ticaretimiz içindeki payı, bir önceki yıla kıyasla %1 artarak, %5,97'ye yükselmiştir. Bu artışı etkileyen temel faktör, ülkemizde, 2000 yılında yaşanan ekonomik krizi takiben, 2001 yılında dış ticaretimiz, bir önceki yıla kıyasla 9,5 daralarak 72.7 milyar dolara düşerken, Güney Afrika ve Nijerya ile ticaret hacmimizin büyümesi ve Kuzey Afrika ülkeleriyle ticaretimizin 2000 yılındaki düzeyini korumalarıdır. Dış ticaretimizin daraldığı bir ortamda, Afrika ülkeleriyle ticaretimiz 2001 yılında, bir önceki yıla kıyasla 253 milyon dolar artması sonucu, kıtanın dış ticaretimizdeki payında kayda değer bir artış olmuştur.

Afrika Ülkeleri İle Ticaretimiz (2003)

Afrika'ya, ihracat ve Afrika'dan ithalatımızda da benzer bir durum bulunmaktadır. Afrika'ya ihracatımızın %86'sı dokuz ülkeye (Cezayir, Mısır, Libya, Güney Afrika, Tunus, Nijerya, Sudan, Etiyopya ve Fas), Afrika'dan ithalatımızın %91'i altı ülkeden (Libya, Cezayir, Güney Afrika, Nijerya, Tunus ve Mısır) yapılmaktadır.

Afrika Ülkeleriyle Ticari İlişkilerimizi Geliştirmeye Yönelik Çalışmalar

Afrika ülkeleri ile ekonomik ve ticari ilişkilerimizi geliştirmek amacıyla, son yıllarda bu ilişkilerin altyapısını oluşturacak çeşitli ikili anlaşmalar imzalanmıştır ve yeni anlaşmaların imzalanması için çalışmalar sürdürülmektedir. 2002 yılının sonuna kadar 23 Afrika ülkesiyle Ekonomik, Teknik, Bilimsel ve Ticaret İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. 10 Afrika ülkesiyle Karma Ekonomik Komisyon toplantısı yapılmıştır. Çeşitli Afrika ülkeleriyle, "Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması" ile "Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşmaları" imzalanmıştır. Bunun yanı sıra, ticaretimizin belli bir düzeyin üzerinde olduğu ülkelerle İş Konseyi ve Ortak Ticaret Odaları kurulmuş veya kurulma aşamasındadır.

AB ile imzaladığımız Gümrük Birliği Anlaşması uyarınca, Avrupa Birliği ülkelerinin Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) yaptıkları ülkelerle, ülkemizin de STA'ları yapması gerekmektedir. Bu alanda çalışmalar sürdürülmektedir.

Afrika Ülkelerine İhracatımız

Afrika ülkelerine 2000 yılında 1.4 milyar dolar olan ihracatımız, 2000-2003 yılları arasında sürekli artmış ve 2003 yılında 1.8 milyar dolara çıkmıştır (Ek-1). 2003 yılında Afrika ülkelerine ihracatımızın %73,6'sı Kuzey Afrika ülkelerine, %26,4'ü SAGA ülkelerine yapılmıştır.

Afrika'da, 2003 yılında ihracatımızın en fazla olduğu ülke, 568 milyon dolarla Cezayir'dir (Afrika'ya ihracatımızın %31'i). İhracatımızın 100 milyon doların üzerinde bulunduğu diğer

ülkeler Mısır, Libya ve Güney Afrika'dır². Bu dört ülkeye toplam ihracatımız, 1,269 milyon dolarla Afrika'ya ihracatımızın %69'unu teşkil etmekte olup, bu ülkelere ihracatımız 2001 yılında %6,8, 2002 yılında %9,9, 2003 yılında ise %16,8 artmıştır.

Bahsekonu dört ülkeden sonra, Afrika'da, ihracatımızın en fazla olduğu beş ülke sırasıyla Tunus, Nijerya, Sudan, Etiyopya ve Fas'tır. Bu beş ülkeye ihracatımız, yaklaşık 321 milyon dolarla, Afrika ülkelerine ihracatımızın %17'si olmuştur. Sözkonusu dokuz Afrika ülkesine ihracatımız, tüm Afrika'ya ihracatımızın %86'sı olmaktadır.

Sanayi ürünlerimizin, Afrika ülkelerinde pazarlanmasında ülkemizin bazı rekabet avantajları bulunmakta ve ihracat konusunda önemli bir güçlükle karşılaşılmamaktadır. İhracatımızda en önemli kalemler, 2002 yılında, sırasıyla tekstil ve konfeksiyon (%22), makine aksam ve parçaları (%12), motorlu kara taşıtları (%12), demir-çelik (%11) ve hububat (%10) olmuştur.

Afrika Ülkelerinden İthalatımız

2000 yılında yaklaşık 2,7 milyar dolar olan Afrika ülkelerinden ithalatımız, 2001 yılında %4 artarak 2,8 milyar dolara yükselmiş, 2002 yılında %6 azalarak 2.6 milyar dolara inmiş, 2003 yılında ise %25 (666 milyon dolar) artarak 3.3 milyar dolara çıkmıştır (Ek-1). 2003 yılında Afrika ülkelerinden ithalatımızın %75'i Kuzey Afrika ülkelerinden, %25'i ise SAGA ülkelerinden yapılmıştır.

2003 yılında Afrika ülkelerinden ithalatımızda, bir önceki yıla kıyasla görülen yaklaşık 665 milyon dolarlık artış, özellikle Libya, Mısır, Tunus, Güney Afrika ve Gana'dan ithalatımızda görülen yükselmeden kaynaklanmıştır.

2003 yılında, Afrika'dan en çok ithalat yaptığımız ülke, yaklaşık 1.1 milyar dolarla Libya olmuştur. Yıl içinde 100 milyon doların üzerinde ithalat yaptığımız diğer Afrika ülkeleri, Cezayir (997 milyon dolar), Güney Afrika (328 milyon dolar), Nijerya (223 milyon dolar), Tunus (220 milyon dolar) ve Mısır (188 milyon dolar) olmuştur. Sözkonusu altı ülkeden ithalatın, Afrika ülkelerinden ithalatımız içindeki payı 3 milyar dolarla %91'dir. Sözkonusu altı ülkenin, Afrika ülkelerinden ithalatımızdaki önemli konumları nedeniyle, bu ülkelerden ithalatımızın artması veya azalması, bölge ülkeleri ile ticaret rakamlarımızda kayda değer artış veya düşümlere neden olabilmektedir.

Yukarıda değinilen beş ülkeden sonra en çok ithalat yaptığımız Afrika ülkeleri, Fas, Tunus, Gana, Fildişi Sahili ve Liberya olmuştur. Bu beş ülkeden ithalatımız, Afrika ülkelerinden ithalatımız içindeki payı %8,6'dır (226 milyon dolar).

Afrika ülkelerinden ithalatımızın %90'ından fazlası ham maddelerdir. İthal kalemlerinin başında, ham petrol, LNG ve LPG gibi enerji kaynakları gelmektedir. Bahse konu enerji kaynaklarının, Afrika ülkelerinden ithalatımızdaki payı yüzde 70'in üzerindedir³. İthalatımızda önemli diğer kalemler ise altın, fosfat, kakao ve pamuktur. Halen, Afrika'dan kakao ve pamuk genelde ikinci elden alınmaktadır ve ithalat maliyetinin düşürülmesi amacıyla bu ürünlerin doğrudan üretici ülkelerden alınması hedeflenmektedir.

Ticaret Dengesi

2003 yılında Afrika ülkelerine ihracatımız 1.8 milyar dolar, ithalatımız 3.3 milyar dolar, ihracatın, ithalatı karşılama oranı ise %56 olmuştur.

² 2002 yılında ihracatımızın 100 milyon doların üzerinde olduğu Afrika ülkeleri, Cezayir, Mısır, Libya, Tunus ve Fas olmuştur.

³ Cezayir ve Libya'dan ithalatımızın %95'inden fazlası petrol, LPG ve LNG'dir.

Afrika ülkeleri ile ticaretimizde, son on yıl içinde sadece 1998 yılında, ihracatımız ithalatımızdan fazla olmuştur (Tablo-1). Kıta ile ticaretimizde, ihracatın, ithalatı karşılama oranı, 2000 yılında %50, 2001 yılında %54, 2002 yılında %64, 2003 yılında ise %56 olmuştur.

2) Bölgelere Göre Afrika Ülkeleriyle Ticaretimiz

Afrika'da, 5 ülkenin bulunduğu Kuzey Afrika'yla, 48 ülkenin bulunduğu Sahranın Güneyindeki Afrika arasında ekonomik yapı ve sorunlar açısından büyük farklar bulunmaktadır. Bahse konu iki bölgedeki ülkelerle ticari ilişkilerimizin hacmi ve yapısı da değişiktir. Bu nedenle, Afrika ülkeleriyle ticari ilişkilerimizin değerlendirilmesinde, Kuzey Afrika ve SAGA'daki ülkelerle ticari ilişkilerimizin ayrı ayrı ele alınmaları önem taşımaktadır.

a. Kuzey Afrika Ülkeleri ile Ticaretimiz

2003 yılında, Afrika ülkeleriyle ticaretimizde, Kuzey Afrika ülkeleri Cezayir, Fas, Libya, Mısır ve Tunus'un payı yaklaşık 3.8 milyar dolarla %74, bölge ülkelerinin, dış ticaretimizdeki payı ise %3.3 olmuştur.

Sözkonusu beş ülkenin, Afrika'nın dış ticareti içindeki payları sadece %36'dır⁴. Kuzey Afrika ülkelerinin, Afrika ile ticaretimizdeki payının, Afrika'nın dış ticareti içindeki paylarına kıyasla bu kadar fazla olmasının nedenleri, ülkemize coğrafi yakınlık, Cezayir ve Libya'dan almakta olduğumuz büyük tutarlardaki petrol ve LNG, tarihi ve kültürel ilişkiler ile bölge ülkelerinin geleneksel pazarlarımız arasında olmasıdır.

KUZEY AFRİKA ÜLKELERİ İLE TİCARETİMİZ (Milyon \$)						
(1998 - 2003)						
	1998	1999	2000	2001	2002	2003
İthalat	1493,3	1404,1	2.257,10	2.114,70	2.091,50	2.496,80
İhracat	1502,1	1343,6	1.087,50	1.149,80	1.255,70	1.295,90
<i>Toplam</i>	<i>2995,4</i>	<i>2681,1</i>	<i>3.344,60</i>	<i>3.264,50</i>	<i>3.347,20</i>	<i>3.792,70</i>
Tablo – 3			Dış Ticaret			
Müsteşarlığı Dış Ticaret İstatistikleri						

Kuzey Afrika ülkelerinin, Afrika ile ticaretimizdeki payı büyük olmakla birlikte, bu pay son yıllarda giderek azalmakta, buna karşılık SAGA ülkelerinin payı artmaktadır. Sözkonusu ülkelerin, Afrika ülkeleriyle ticaretimizdeki payı, 1998 yılında %84, 2000 yılında %82 ve 2002 yılında %77 olmuştur. Bölge ülkelerinin, Afrika'yla ticaretimizdeki payının 2003 yılında %74 olduğu dikkate alınırsa, Kuzey Afrika ülkelerinin, Afrika ülkeleriyle ticaretimizdeki payı son altı yılda %10 azalmıştır.

Bölge ülkeleri arasında en önemli ticaret ortağımız, 2003 yılında yaklaşık 1.6 milyar dolar ticaretle Cezayir'dir. Afrika ülkelerinden ithalatımızdaki payı %30, bu ülkelere ihracatımızdaki payı %31 olan Cezayir'den sonra bölgedeki en önemli ticaret ortağımız, 1.3 milyar dolar ticaretle Libya'dır. Her iki ülkeyle ticaretimizde, bu ülkelere ithal ettiğimiz petrol, PLG veya LNG'nin payı büyüktür.

⁴ 2002 yılında Afrika'nın dış ticareti 275 milyar dolar olmuştur. Kuzey Afrika ülkelerinin, Afrika'nın ticareti içindeki payları 99.4 milyar dolar ile %36 olmuştur (49.2 milyar dolarla Afrika'nın ihracatının %35'i; 50.2 milyar dolarla Afrika'nın ithalatının %37'si).

Kuzey Afrika ülkeleriyle ticaretimizde 2003 yılındaki önemli bir gelişme, 2000-2002 yılları arasında Fas'la, 136 – 205 milyon dolar arasında değişen ticari ilişkilerimizin, 2003 yılında önemli bir düşüşle 70 milyon dolara inmesidir. Diğer kayda değer bir gelişme ise, 2000-2002 yılları arasında, Libya ile 882 – 917 milyon dolar arasında değişen ticaretimizin, 2003 yılında 1.3 milyar dolara yükselmesidir.

Türkiye ile beş Kuzey Afrika ülkesi arasında “Ticaret Anlaşmaları” veya “Ekonomik, Bilimsel ve Teknik İşbirliği Anlaşmaları” imzalanmıştır. Tüm Kuzey Afrika ülkelerinde Büyükelçiliklerimiz bulunmaktadır. Kıtadaki dört Ticaret Müşavirliğimizden üçü (Cezayir, Mısır ve Tunus) Kuzey Afrika ülkelerindedir.

Kuzey Afrika ülkeleriyle dış ticaretimiz miktar olarak, 2000-2003 yılları arasında fazla gelişmemiştir. Dönem içinde ticaretimiz, sadece %16 artarak, 2000 yılında yaklaşık 3.3 milyar dolardan, 2003 yılında 3.8 milyar dolara yükselmiştir (Aynı dönemde SAGA ülkeleriyle ticaretimiz %88 artarak, 742 milyondan, 1,358 milyon dolara çıkmıştır). Kuzey Afrika ülkeleri ile ticaretimizin, toplam dış ticaretimiz içindeki payı 2000 yılında %4, 2001 yılında %4,5 olmuş, 2002 yılında %3,9'a, 2003 yılında ise %3.3'e gerilemiştir.

2002 yılında, Kuzey Afrika ülkeleriyle ticaretimizin, dış ticaretimiz içindeki payının azalmasının nedeni, yıl içinde toplam ithalatımız 10 milyar dolar artarken, bölge ülkelerinden ithalatımızın azalmasıdır. 2003 yılında, bölge ülkelerinin dış ticaretimiz içindeki payının azalmasının nedeni ise, bu ülkelerle ticaretimizdeki %13'lük büyümenin, yıl içinde dış ticaretimizdeki %32'lik büyümenin gerisinde kalmasıdır.

İhracat

2000 – 2003 yılları arasında Kuzey Afrika ülkelerine ihracatımız artmıştır. 2000 yılında yaklaşık 1.1 milyar dolar olan ihracatımız, 2003 yılında 1.3 milyar dolara yükselmiştir. Bölge ülkelerine ihracatımızda görülen artışta en büyük pay sanayi ve tekstil ürünlerine aittir.

2003 yılında, en fazla ihracat yaptığımız Kuzey Afrika ülkesi, yaklaşık 568 milyon dolarla (Kuzey Afrika'ya ihracatımızın %56'sı, Afrika'ya ihracatımızın %31'i,) Cezayir olmuştur. Cezayir'i 326 milyon dolarla Mısır ve 254 milyon dolarla Libya takip etmiştir.

İthalat

2003 yılında, Kuzey Afrika ülkelerinden ithalatımız, bir önceki yıla kıyasla 405 milyon dolar artarak, 2.5 milyar dolara yükselmiştir. 2003 yılındaki artışa kadar, 2000-2002 yılları arasında, bölge ülkelerinden ithalatımız istikrarlı bir seyir izleyerek, 2.1-2.3 milyar arasında dalgalanmıştır. (Tablo-3).

Kuzey Afrika ülkeleri arasında en önemli ticaret ortaklarımız olan Cezayir ve Libya'dan ithalatımızın %95'ten fazlası, ham petrol, LNG ve LPG'dir ve 2003 yılında, bölge ülkelerinden ithalatımızdaki artışın önemli bölümü, ham petrol ve diğer enerji kaynaklarının fiyatlarının dünya piyasalarında yükselmesinden kaynaklanmıştır⁵.

2003 yılında en fazla ithalat yaptığımız Kuzey Afrika ülkesi 1.1 milyar dolarla Libya olmuş, Libya'yı, 1 milyar dolarla Cezayir ve 220 milyon dolarla Tunus takip etmiştir.

Ticaret Dengesi

Kuzey Afrika ülkeleri ile ticarete denge ülkemiz aleyhinedir. 2003 yılında Kuzey Afrika ülkelerine ihracatımızın 1.3 milyar dolar olmasına karşılık, ithalatımız yaklaşık 2.5 milyar

⁵ 2002 yılında Cezayir'den ithalatımızın %90'ı (949 milyon dolar) LNG ve LPG, %8'i petrol ve petrol ürünleri; Libya'dan ithalatımızın %94'ü petrol ve petrol ürünleri, %2'si LNG ve LPG olmuştur.

dolar olmuştur. Ancak, ülke bazında ele alındığında, Fas, Mısır ve Tunus'la ticaretimizde dengenin ülkemiz lehine olduğu görülmektedir⁶.

Bölge ülkeleri ile ticaretimizde ihracatın, ithalatı karşılama oranı 2000-2002 yılları arasında artmış ve bu oran 2000 yılında %48'den, 2001 yılında %60'a, 2002 yılında ise %64'e yükselmiştir. 2003 yılında ise bölge ülkelerine ihracatımızın, daha önceki yıllara kıyasla önemli bir artış göstermemesine karşılık, ithalatımızın 240 milyon dolar artması sonucu ihracatın, ithalatı karşılama oranı %52'ye gerilemiştir.

b. Sahranın Güneyindeki Afrika (SAGA) Ülkeleri ile Ticaretimiz

SAGA ülkeleriyle ticaretimizin, 2003 yılında 1,358 milyon dolar ile Afrika ülkeleriyle ticaretimizdeki payı %26, dış ticaretimizdeki payı ise %1.2 olmuştur. Yıl içinde bölge ülkeleriyle ticaretimiz, bir önceki yıla kıyasla, %38 büyüyerek, dış ticaretimizdeki %32'lik artışın üzerine çıkmıştır.

SAGA ülkelerinin, kıtanın toplam dış ticaretindeki payının %60'ın üzerinde olduğu göz önünde tutulursa, ülkemizin Afrika'yla ticaretinde, bahse konu ülkelerin payları düşüktür⁷. Bölge ülkeleri ile ticari ilişkilerimizin düşük düzeyde olmasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenlerden önemlileri, bölge ülkelerindeki iş ve ticaret imkanlarının ülkemizde yeterince bilinmemesi, coğrafi uzaklık ve bu ülkelerdeki ekonomik-politik istikrarsızlıklardır.

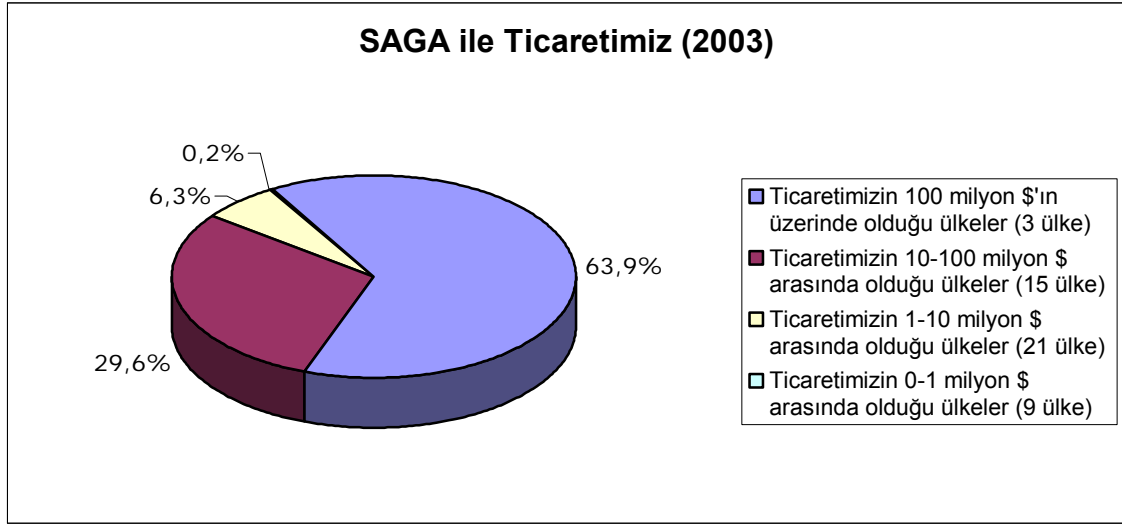
SAGA ülkeleri ile ticaretimizin düşük bir seviyede olması, bölge ülkeleri ile ticaretimizin geliştirilmesi için önemli bir potansiyel teşkil etmektedir. Bu potansiyel son yıllarda giderek değerlendirilmekte ve SAGA ülkeleriyle ticaretimizin, Afrika ülkeleriyle ticaretimizdeki payı büyümektedir. 2000-2003 yılları arasında, Kuzey Afrika ülkeleriyle ticaret rakamlarımızda önemli bir değişiklik olmamasına karşılık, aynı dönemde, SAGA ülkeleriyle ticaretimiz hızlı bir tempoda gelişmiştir. Bölge ülkeleriyle ticaretimiz, 2000 yılında 742 milyon dolardan, %32'lik bir artışla 2002 yılında 980 milyon dolara yükselmiş, 2003 yılında ise, %38 artarak, 1,358 milyon dolara çıkmıştır. SAGA ülkeleriyle ticaretimiz 2000-2003 yılları arasında %88 artarak 742 milyon dolardan, 1,358 milyon dolara, SAGA ülkelerinin Afrika ile ticaretimizdeki payı ise 2000 yılında %18'den, 2003 yılında %26'ya yükselmiştir⁸ (Tablo-2).

Ticari ilişkilerimiz açısından bölge ülkelerini, ticari ilişkilerimizin 100 milyon doların üzerinde bulunduğu ülkeler; 10-100 milyon dolar arasında bulunduğu ülkeler; 1-10 milyon dolar arasında bulunduğu ülkeler ve 0-1 milyon dolar arasında bulunduğu ülkeler olmak üzere dört grupta ele almak mümkündür (Şekil-2).

⁶ 2003 yılında Tunus'tan ithalatımız, ihracatımızdan fazla olmuştur. Bu istisnai bir gelişmedir. 1998-2002 yılları arasında Tunus'la ticaretimizde denge daima ülkemiz lehine olmuştur.

⁷ 2002 yılında Afrika'nın dış ticareti 275 milyar dolar olmuştur. SAGA ülkelerinin, Afrika'nın ticareti içindeki payları 175.8 milyar dolar ile %64 olmuştur (86 milyar dolarla Afrika'nın ihracatının %61'i ve 89.8 milyar dolarla Afrika'nın ithalatının %67'si).

⁸ 2000-2002 yılları arasında, SAGA ülkelerinden ithalatımız %21, ihracatımız ise %49 artmıştır.

Şekil - 2

Ticaretimizin 100 Milyon Doların Üzerinde Olduğu Ülkeler

Bölgede, en önemli ticaret ortaklarımız Güney Afrika ve Nijerya'dır. Bu iki ülke ile ticaretimiz, 2003 yılında, 736 milyon dolarla, SAGA ile ticaretimizin %54'ü olmuştur⁹. Sözkonusu iki ülkeyle ticaretimiz hızla gelişmekte olup, 1998 yılında 252 milyon dolar olan ticaretimiz, altı yılda %193 artarak 2003 yılında 736 milyona ulaşmıştır. Güney Afrika Cumhuriyeti, Afrika kıtasındaki en önemli dördüncü ticaret ortağımız (Cezayir, Libya ve Mısır'dan sonra), Nijerya ise en önemli altıncı ticaret ortağımızdır (Fas'tan sonra). Bu iki ülke ile ticareti ilişkilerimizdeki gelişmenin, son yıllardaki düzeyde devam etmesi halinde, 2006 yılına gelindiğinde bahsekonu ülkelerle ticaretimiz 1 milyar doları bulabilecektir.

2003 yılında, SAGA ülkeleri arasında, ticari ilişkilerimizin 100 milyon doların üzerinde olduğu üçüncü ülke Gana'dır. Ticaretimiz ulaştığı bu düzey istisnai bir gelişme olup, 2000-2002 yılları arasında Gana ile ticaretimiz 40-60 milyon dolar arasında değişmiştir. 2003 yılında, Gana'dan ithalatımızın 95 milyon dolara çıkması sonucu, ilk defa bu ülke ile ticaretimiz 100 milyon doları geçmiştir.

Güney Afrika, Nijerya ve Gana ile ticaretimiz, SAGA ülkeleriyle ticaretimizin %63,9'unu teşkil etmektedir.

Ticaretimizin 10-100 Milyon Dolar Arasında Olduğu Ülkeler

SAGA'da ticaretimizin 10-100 milyon dolar arasında bulunduğu 15 ülke bulunmaktadır (Tablo-4). Bu gruba giren ülkelerin sayısı ve bu ülkelerle ticaretimiz son yıllarda artmaktadır. Bu grupta 2002 yılında 13, 2001 yılında ise 11 ülke bulunmaktaydı. 2003 yılında ticari ilişkilerimizin 10-100 milyon dolar arasında olduğu 15 ülke ile ticaretimiz, 2001 yılında 239 milyondan, 2002 yılında 296 milyona, 2003 yılında ise 402 milyona çıkmıştır. Bahsekonu ülkelerle ticaretimiz, 2001-2003 yılları arasında %68 artmıştır.

⁹ Güney Afrika ve Nijerya ile 2002 yılındaki ticaretimiz, 542 milyon dolarla, SAGA ülkeleriyle ticaretimizin %56'sı olmuştur.

Ticaretimizin 1-10 Milyon Dolar Arasında Olduğu Ülkeler

Bölgede, ticaretimizin 1-10 milyon arasında bulunduğu 21 ülke bulunmaktadır. Bu gruba giren ülkelerle ticaretimiz 85,4 milyon dolar olmuştur (SAGA ülkeleriyle ticaretimizin %6,3'ü).

Ticaretimizin 0-1 Milyon Dolar Arasında Olduğu Ülkeler

SAGA'da, ticaretimizin 0-1 milyon dolar arasında olduğu 9 ülke bulunmaktadır. Bu gruba giren ülkelerle ticaretimiz 2,6 milyon dolar olmuştur (SAGA ülkeleriyle ticaretimizin %0.2'si). Ticaretimizin 0-1 milyon dolar arasında olduğu ülke sayısı son yıllarda azalmaktadır. Bu grupta, 2002 yılında 12, 2001 yılında 13 ülke bulunmaktaydı.

Bölge ülkelerinde, 1970'li yılların ortalarında başlayan ekonomik sorunları çözümlenmek amacıyla, 1980'li yılların ortalarından beri alınmakta olan ekonomik tedbirler ve gerçekleştirilen yapısal düzenlemeler sonucu, zaman içinde bazı iyileşmeler gerçekleşmiş ve 1990-1999 yılları arasında SAGA'da ortalama %2 olan GSMH büyüme hızı, 2000 yılında %3'e yükselmiştir. Bölgede, yüksek GSMH artış hızı, daha sonraki yıllarda da devam etmiş, 2001 yılında %3.2, 2002 ve 2003 yıllarında %2.8 olarak gerçekleşmiştir. Ekonomik gelişmenin önümüzdeki yıllarda da devam ederek 2004'te %3,5 ve 2005'te %3,8 olması beklenmektedir¹⁰. SAGA ülkeleri ekonomilerindeki bu olumlu gelişmeler, önümüzdeki yıllarda bölge ülkeleriyle ticaretimizin artırılması için müsait bir ortam yaratmaktadır.

SAGA ülkeleriyle ticari ilişkilerimizdeki artışta, Ekim 1998'de uygulamaya konulan "Afrika'ya Açılım Politikası" çerçevesinde özellikle Sahranın Güneyindeki Afrika ülkeleri ile her alanda geliştirmekte olduğumuz ilişkiler ve daha güçlü ekonomik/ticari ilişkilerin altyapısını oluşturacak ikili anlaşmaların sayısını artırmak için yapılan çalışmaların rolü olmuştur. 2002 yılının sonu itibarıyla, 20 SAGA ülkesi ile Ticaret Anlaşmaları veya Ekonomik, Bilimsel ve Teknik İşbirliği Anlaşmaları imzalanmıştır.

Son yıllarda sayıları giderek artan, bu ikili anlaşmalar, ülkemizin olduğu kadar, Afrika ülkelerinin de ülkemizle, ekonomik ve ticari ilişkileri geliştirme arzularının bir göstergesidir.

Sınırlı Sayıda Ülkenin SAGA İle Ticaretimizdeki Önemi

SAGA ülkeleri ile ticaretimizin önemli bir bölümü az sayıda ülke ile yapılmaktadır. 2003 yılında, 48 ülkenin bulunduğu SAGA ile toplam ticaretimizin %74'ü (1 milyar dolar), beş ülkeyle (Güney Afrika, Nijerya, Gana, Etiyopya ve Sudan) gerçekleştirilmiştir.

Bölge'deki beş ülkenin (Güney Afrika, Nijerya, Sudan, Etiyopya ve Gana) ihracatımızdaki payı %61 ve beş ülkenin (Güney Afrika, Nijerya, Gana, Fildişi Sahili ve Kamerun) ithalatımızda payı %87'dir.

¹⁰ Global Economic Prospects and the Developing Countries, 2004, s. 3. The World Bank.

YILLIK TİCARETİMİZİN 10 – 100 MİLYON \$ ARASINDA OLDUĞU SAGA ÜLKELERİ									
Ülke Adı	2001 Yılı			2002 Yılı			2003 Yılı		
	İthalat	İhracat	Toplam	İthalat	İhracat	Toplam	İthalat	İhracat	Toplam
Sudan	1,4	54,6	56,0	12,4	56,9	69,3	7,1	60,1	67,2
Etiyopya	0,5	32,3	32,8	7,7	32,3	40	20,2	49,7	69,9
Fildişi Sahili	17,3	8,6	25,9	29,8	15,6	45,4	43,7	13,9	57,6
Kamerun	6,3	8,9	15,2	12,2	15,4	27,6	20,7	19,5	40,2
Senegal	0,2	13,4	13,6	0,3	19,1	19,4	0,1	26,6	26,7
Liberya	7,5	8,9	16,4	19,1	2,2	21,3	5,9	19,5	25,4
Zimbabve	24,3	1,5	25,8	4,7	0,7	5,4	16,9	0,2	17,1
Kenya	3,1	10,5	13,6	2,0	8,1	10,1	2,0	13,1	15,1
Eritre	0,0	4,9	4,9	0,2	10	10,2	0,0	14,9	14,9
Angola	0,0	8,4	8,4	0,1	11	11,1	0,0	13,6	13,6
Kongo Cum.	1,4	3,8	5,2	3,2	6,3	9,5	6,9	5,2	12,1
Gine	0,1	4,8	4,9	0,3	6,1	6,4	4,9	6,1	11,0
Gabon	7,2	1,9	9,1	7,5	4,4	11,9	8,3	2,6	10,9
Gambiya	0,1	3,3	3,4	0,0	6,1	6,1	0,3	10,0	10,3
Malavi	3,5	0,2	3,7	2,0	0,1	2,1	8,1	1,9	10,0
Toplam	72,9	166,0	238,9	101,5	194,3	295,8	145,1	256,9	402,0
Tablo – 4		Dış Ticaret Müsteşarlığı Dış Ticaret İstatistikleri							

Bölgede, Güney Afrika, Nijerya ve Gana, yıllık ticaretimizin 100 milyon doların üzerinde olduğu üç ülkedir. Bu üç ülke ile ticaretimiz, 2003 yılında 867,9 milyon dolarla, SAGA ülkeleriyle ticaretimizin %63,9'u olmuştur. Bahsekonu üç devletten sonra, ülkemiz açısından önemli, ticaretimizin 10 – 100 milyon dolar arasında olduğu 15 ülke bulunmaktadır (Tablo-4). Sözkonusu 15 ülke ile ticaretimizin, SAGA ülkeleriyle ticaretimizdeki payı, 402 milyon dolarla, %29,6'dır.

SAGA ile ticaretimizin %93,5'i, 18 ülke ile yapılmaktadır.

İhracat

SAGA ülkelerine ihracatımız artmaktadır. 2000 yılında 285 milyon dolar olan ihracatımız 2001 yılında %30 artarak 371 milyon dolar, 2002 yılında %15 artarak 426 milyon dolar, 2003 yılında ise %27 artarak 543 milyon dolara yükselmiştir. 2000-2003 yılları arasında SAGA ülkelerine ihracatımız %91 artmıştır.

SAGA'da, en çok ihracat yaptığımız beş ülke, sırasıyla Güney Afrika, Nijerya, Sudan, Etiyopya ve Gana'dır. Bahse konu beş ülkenin 2003 yılında, SAGA'ya ihracatımızda payı 331 milyon dolarla, %61 olmuştur.

Bölge ülkelerine ihracatımızda dikkati çeken iki husus bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Dünya Ticaret Örgütü İstatistiklerine göre SAGA'da, en fazla ithalat yapan beş ülke arasında yer almalarına karşılık, ülkemizin, Angola ve Kenya'ya ihracatının düşük düzeyde olmasıdır. 2003 yılında Angola'ya ihracatımız 13,6 milyon dolar, Kenya'ya ihracatımız ise 13,1 milyon

dolar olmuştur¹¹. Bu ihracat rakamları, her iki ülkeye ihracatımızın geliştirilmesi için önemli bir potansiyel bulunduğunu göstermektedir. Diğer dikkat çeken bir husus, Güney Afrika'ya ihracatımızın, bir önceki yıla kıyasla %39 artarak, ilk defa, 100 milyon doların üzerine çıkmasıdır. Böylece, 121 milyon dolarlık ihracatla, Güney Afrika, kıtada, yıllık ihracatımızın 100 milyon doların üzerinde olduğu dördüncü Afrika ülkesi olmuştur. Güney Afrika'ya, ihracatımızda görülen artışta, iş adamlarımızın bu ülkeye artan ilgileri ve bu ülkede faaliyette bulunan Türk firması sayısının 20'nin üzerine çıkması rol oynamıştır.

Dünya Bankası ve IMF tarafından yapılan, dünya ekonomisinde 2015 yılına kadar meydana gelebilecek gelişmelere ilişkin tahminlerde, SAGA ülkeleri ekonomilerinde 2000 yılında başlayan ekonomik büyümenin, önümüzdeki yıllarda da devam edeceği değerlendirilmiştir¹². Gerçekleşmesi beklenen bu ekonomik büyüme, SAGA ülkeleriyle ticari ilişkilerimizin gelişmesi ve güçlenmesi için müsait bir ortam yaratacaktır.

Son yıllarda SAGA ülkelerine ihracatımızdaki artışta, iş adamlarımızın giderek bölge ülkeleri pazarlarına girmeleri ve Güney Afrika, Nijerya, Sudan ve Etiyopya gibi ülkelerde temsilcilikler ve üretim tesisleri kurmalarının etkisi bulunmaktadır.

Örneğin, Dış Ticaret Müsteşarlığı verilerine göre, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Sudan da faaliyette bulunan Türk firması sayısı 20'nin üzerindedir. Aynı şekilde, yaklaşık 7 Türk şirketi yerleşik olarak Nijerya'da faaliyet göstermektedir. Bu firmalardan bazıları, Sudan ve Etiyopya gibi ülkelerde fabrikalar kurmuşlardır. Bu konuda en önemli örnekler Primer ve Pikaron firmalarının Hartum civarında kurdukları, maliyeti yaklaşık 50 milyon dolar olan çelikhane tesisi, alüminyum ve boru fabrikalarıdır. Etiyopya'da, Vestel, televizyon parçalarından televizyon üretimi yaparak, bazı Afrika ülkelerine ihraç etmekte, İzmir Tekstil Şirketi tarafından Addis Ababa yakınında kurulan tekstil fabrikası ise, AGOA'nın (Afrika Kalkınma ve Fırsatlar Kanunu) sağladığı kolaylıklardan yararlanarak ürünlerini ABD'ye ihraç etmeyi hedeflemektedir.

Yukarıdaki örneklerin yanı sıra, giderek artan sayıda Türk firmaları, çeşitli SAGA ülkelerinde inşaat ihalelerini kazanmakta ve bu ülkelerdeki fuarlara katılmaktadır. Uluslararası Müteahhitler Birliği'nin verilerine göre, 2002 yılının sonu itibarıyla, Türk Müteahhitleri, Sahranın Güneyindeki Afrika ülkelerinde 6 proje üstlenmişlerdir. Bu projeler arasında bir müteahhitlik firmamızın Nijerya'da üstlendiği 115 milyon dolarlık yol yapımı ihalesi de bulunmaktadır.

Türk firmalarının, SAGA ülkeleriyle kurdukları güçlenen ticari ilişkilerin, önümüzdeki yıllarda, bölge ülkeleriyle ticaretimizin daha da artmasına katkıda bulunabilecektir.

Özel sektör düzeyindeki çalışmaların yanı sıra, ekonomik alanda Türkiye, Etiyopya ve Sudan arasında üçlü işbirliği yapılması konusunda, bu ülkeler makamlarıyla mutabakata varılmış ve 29 Mart 2002'de Ankara'da, 30 Haziran 2003'te Addis Ababa'da düzenlenen toplantılarda, üçlü işbirliği yapılabilecek alanlara ilişkin görüş alış veriş ve çalışmalar gerçekleştirilmiş ve Addis Ababa toplantısı sonrasında imzalanan Mutabakat Zaptında, işbirliği alanları olarak, alt yapı, enerji, telekomünikasyon projeleri ile ortak yatırımlar belirlenmiştir.

Sanayi ürünlerimizin, SAGA ülkelerinde pazarlanmasında ülkemizin bazı rekabet avantajları bulunmaktadır. İhracatımızda en önemli kalemler sırasıyla tekstil ve konfeksiyon, makine

¹¹ Dünya Ticaret Örgütü istatistiklerine göre, 2002 yılında Angola, 3.8 milyar dolar ithalat ile SAGA'daki 3. en büyük ithalatçı ülke, Kenya ise 3.3 milyar dolar ithalat ile 4. büyük ithalatçı olmuştur.

¹² Global Economic Prospects and the Developing Countries, 2003, Appendix 1, s 165, The World Bank

aksam ve parçaları, motorlu kara taşıtları, demir – çelik ve hububattır. SAGA ülkelerine ihracatta rakiplerimiz ÇHC, Malezya, Hindistan ve Güney Asya ülkeleridir¹³.

Dış Ticaret Müsteşarlığı, Güney Afrika, Nijerya, Sudan, Gana, Etiyopya, Fildişi Sahili, Senegal, Angola, Tanzanya, Kamerin, Kenya ve Uganda gibi SAGA ülkelerini ihracatımız açısından potansiyel arz eden ülkeler olarak belirlemiş ve bu ülkeler pazarlarına girme çalışmalarını hızlandırmış bulunmaktadır.

İthalat

SAGA ülkelerinden 2000 yılında 457 milyon dolar olan ithalatımız, 2001 yılında %54 artarak 703 milyon dolar, 2002 yılında %21 daralarak 554 milyon dolar, 2003 yılında ise %47 artarak 815 milyon dolara çıkmıştır. 2002 yılındaki daralmaya rağmen, 2000 – 2003 yılları arasında, SAGA ülkelerinden ithalatımız %78 artmıştır.

2003 yılında en çok ithalat yaptığımız beş SAGA ülkesi, sırasıyla Güney Afrika, Nijerya, Gana, Fildişi Sahili ve Kamerun olmuştur. Bahse konu beş ülkenin SAGA'dan ithalatımızda payı %87 olmuştur.

Bölge ülkelerinden başlıca ithalat kalemlerimiz, LNG (Nijerya), altın, kömür (Güney Afrika), kakao ve pamuktur.

Ticaret Dengesi

SAGA ülkeleriyle ticarete denge ülkemiz aleyhinedir. 2003 yılında SAGA ülkelerine ihracatımız 542,9 milyon dolar, bu ülkelere ithalatımız ise 815 milyon dolar olmuştur. Sahranın Güneyindeki Afrika ülkeleriyle ticaretimizde ihracatın, ithalatı karşılama oranı, 2000 yılında %62, 2001 yılında %53, 2002 yılında %77, 2003 yılında ise %67 olmuştur. Bu rakamlardan görüleceği gibi, yıldan yıla, ticaret dengesinde meydana gelen dalgalanmalara rağmen, son yıllarda, bölgeye ihracatımızda görülen artış nedeniyle, ticaret açığımız giderek azalmaktadır.

Bölge ülkeleriyle ticaretimizde, dengenin ülkemiz aleyhine olduğu ülkelere önemlileri Nijerya ve Güney Afrika'dır¹⁴. 2003 yılında Nijerya ile ticaretimizde, ihracatın, ithalatı karşılama oranı %28, Güney Afrika ile ticaretimizde bu oran %37 olmuştur.

¹³ 30 Ocak 2003 tarihinde Stratejik Araştırmalar Merkezinde düzenlenen "Sahra'nın Güneyindeki Afrika Ülkeleriyle İlişkiler" başlıkla Beyin Fırtınasında, Dış Ticaret Müsteşarlığı temsilcisinin konuşması.

¹⁴ Nijerya: 1993 - 1998 yılları arasında Nijerya ile ticaretimizde, denge ülkemiz lehine olmuştur. Bu dönemde, Nijerya'dan ithalatımız, yılda ortalama 10,3 milyon dolar olmuş, ithalatımız 1998 yılında 2,8 milyon dolara kadar gerilemiştir. 1999 yılında BOTAS'ın, Nijerya'dan LNG alımı için uzun vadeli bir anlaşma yapmasını takiben ithalatımız artmış, iki ülke toplam dış ticaret rakamları 2001 yılından itibaren 200 milyon doların üzerine çıkmış ve 2003 yılında 223,3 milyon dolar olmuştur.

Nijerya'ya ihracat rakamlarımız, ithalat rakamlarımız kadar hızlı olmamakla birlikte büyümektedir. 1997 yılında 16.6 milyon dolar olan ihracatımız, 2003 yılında 63.2 milyon dolara yükselmiştir. Bu artışın hızlandırılması, ticari ilişkilerimizde dengenin korunması açısından önem taşımaktadır.

Güney Afrika: Sahranın Güneyindeki Afrika ülkeleri arasında Güney Afrika, ülkemizin en önemli ticaret ortağıdır. 1989 yılından beri ticaretimizde denge daima Güney Afrika lehine olmuştur. Bu ülkeden temel ithal mallarımız altın ve kömürdür. Bu malların alındığı miktarlara bağlı olarak ticaret hacmi büyük iniş ve çıkışlar göstermektedir. Güney Afrika'dan altın ithalatımız 2000 yılında 516 milyon dolarla en yüksek düzeye yükselmiş ve daha sonra azalmıştır. 2002 yılında bu ülkeden altın ithalatımız 30 milyon doların altına inmiştir. Güney Afrika makamlarının, ülkeden altın ihracatını resmi istatistiklerde göstermemeleri, iki ülke ithalat ve ihracat rakamlarının farklı olmasına yol açmaktadır.

Güney Afrika'ya ihracatımız artmaktadır. 2000 yılında 71 milyon dolar olan ihracatımız, 2002 yılında 87 milyon 2003 yılında 121 milyon dolar olmuştur.

Söz konusu ülkeler dışındaki 46 SAGA ülkesiyle ticaretimizde denge ülkemiz lehinedir. 2003 yılında, Güney Afrika ve Nijerya dışındaki 46 SAGA ülkesine ihracatımız 358 milyon dolar, bu ülkelere ithalatımız ise 263 milyon dolar olmuştur. Özellikle, Sudan, Etiyopya, Senegal, Liberya, Kenya, Eritre ve Gambiya ile ticaretimizde, ihracat rakamlarımız, ithalatımızın çok üzerindedir.

3) Sonuç

Afrika ülkeleri, dış ticaretimiz için küçümsenemeyecek bir önem taşımaktadır. 2003 yılında ticaret hacmimizde görülen hızlı büyümeye rağmen, Afrika'nın, dış ticaretimiz içindeki payında önemli bir kayma olmamıştır. Kıta ülkeleriyle ticaretimizde dikkati çeken husus, Sahranın Güneyindeki Afrika ülkelerinin payında görülen büyümedir. Son altı yılda görülen olumlu gelişmelerin sürdürülebilmesi halinde, 2010 yılına gelindiğinde Afrika ile ticaretimiz, 7 milyar doların, SAGA ülkeleriyle ticaretimiz ise 3 milyar doların üzerine çıkabilecektir.

Afrika'nın, dış ticaretimiz içindeki yeri ile kıta ülkeleriyle ticaretimizde son yıllarda meydana gelen önemli gelişmeler aşağıdaki noktalarda toplanabilir:

- ***Afrika'yla ticaret rakamlarımız artmaktadır.*** Afrika ülkeleriyle ticaretimiz 1994 yılında 1.7 milyar dolardan, 1999 yılında 3.3 milyar dolara, 2004 yılında ise 5.2 milyar dolara yükselmiştir.
- ***Afrika ile ticaretimiz, dış ticaretimiz içindeki payını korumaktadır.*** Yıllardan yıla dalgalanmakla birlikte, son beş yılda, Afrika ülkeleriyle ticaretimiz, dış ticaretimiz içindeki payını korumaktadır. 1999-2003 yılları arasında kıta ülkeleriyle ticaretimizin dış ticaretimiz içindeki payı %4,5 ile %6 arasında değişmiştir.
- ***Afrika'yla ticaretimizde, Kuzey Afrika ülkelerinin payı giderek azalmaktadır.*** Afrika'yla ticaretimizin yaklaşık $\frac{3}{4}$ 'ü Kuzey Afrika'daki beş ülkeyle yapılmakla birlikte, son yıllarda bu ülkelerin Afrika'yla ticaretimizdeki payının azalmakta olduğu görülmektedir. Kuzey Afrika ülkeleriyle ticaretimizin, Afrika'yla ticaretimiz içindeki payı 1998 yılında %84'ten, 2000 yılında %82, 2002 yılında %77, 2003 yılında ise %74'e inmiştir.
- ***Kuzey Afrika ülkeleriyle ticaret rakamlarımız son altı yıl içinde önemli bir değişiklik göstermemiştir.*** Kuzey Afrika ülkeleriyle 1998 yılında 3 milyar dolar olan ticaretimiz, altı yıl içinde %26,7 artarak, 2003 yılında 3,8 milyar dolara çıkmıştır.
- ***Son yıllarda Kuzey Afrika ülkeleriyle ticaretimizdeki büyüme, dış ticaretimizin artma hızının altında kalmıştır.*** 1998-2003 yılları arasında dış ticaretimiz %58 büyümüştür¹⁵. Buna karşılık Kuzey Afrika ülkeleriyle ticaretimiz son altı yılda %26,7 artmıştır.
- ***Afrika'yla ticaretimizde, Sahranın Güneyindeki Afrika'nın (SAGA) payı giderek artmaktadır.*** Afrika'yla ticaretimizin yaklaşık $\frac{1}{4}$ 'ü SAGA ülkeleriyle yapılmakla birlikte, son yıllarda bölge ülkelerin Afrika'yla ticaretimizdeki payı artmaktadır.

¹⁵ 1998-2003 yılları arasında, dış ticaretimiz %58 büyüyerek, 72,9 milyar dolardan, 115,9 milyar dolara genişlemiştir.

SAGA ülkeleriyle ticaretimizin, Afrika'yla ticaretimiz içinde 1998 yılında %16 olan payı, 2000 yılında %18, 2002 yılında %22, 2003 yılında ise %26'ya çıkmıştır.

- **SAGA ülkeleriyle ticaretimiz hızla artmaktadır. Ticaretimizdeki büyüme, dış ticaretimizin büyüme hızının üzerinde olmuştur.** SAGA ülkeleriyle 1998 yılında 575 milyon dolar olan ticaretimiz, hızla artarak, 2003 yılında 1,4 milyar dolara çıkmıştır. 1998-2003 yılları arasında dış ticaretimiz %58 büyümüştür. Aynı dönemde, SAGA ülkeleriyle ticaretimiz %136 artmıştır.
- **SAGA ülkelere ihracatımız artmaktadır:** 2000 yılında 285 milyon dolar olan ihracatımız 2001 yılında %30 artarak 371 milyon dolar, 2002 yılında %15 artarak 426 milyon dolara, 2003 yılında ise %27 artarak 543 milyon dolara yükselmiştir. 2000-2003 yılları arasında SAGA ülkelere ihracatımız %49 artmıştır.
- **SAGA ülkeleri ile ticari ilişkilerimizin yoğun olduğu ülke sayısı sınırlıdır:** 2003 yılında, 48 SAGA ülkesiyle ticaretimizde 18 ülkenin payı %94 olmuştur. Ticaret hacmimizin 100 milyon doların üzerinde gerçekleştiği ülkeler Güney Afrika, Nijerya ve Gana olmuştur. Bu üç ülke ile toplam ticaretimiz, 2003 yılında SAGA ülkeleri ile ticaretimizin %64'ünü teşkil etmiştir. Bölgedeki 15 ülke ile ticaretimiz ise 10 – 100 milyon dolar arasında olup, bu ülkelerle ticaretimizin, SAGA ülkeleri ile ticaretimizdeki payı yaklaşık %30 kadardır.

AFRİKA ÜLKELERİ İLE TİCARETİMİZ (Milyon \$)
(TİCARET HACMİNE GÖRE SIRALAMA)

Ek-1A

Ülke Adı	2001 Yılı			2002 Yılı			2003 Yılı		
	İthalat	İhracat	Toplam	İthalat	İhracat	Toplam	İthalat	İhracat	Toplam
Kuzey Afrika Ülkeleri									
Cezayir	1.064,0	422,0	1.486,0	1.079,5	510,8	1.590,3	997,2	567,5	1.564,7
Libya	847,9	67,5	915,4	754,0	163,1	917,1	1.071,1	254,1	1.325,2
Mısır	91,7	421,5	513,2	117,9	325,1	443,0	188,3	326,4	514,7
Tunus	72,9	140,6	213,5	71,8	119,8	191,6	220,0	98,2	318,2
Fas	38,2	98,2	136,4	68,3	136,9	205,2	20,2	49,7	69,9
<i>Toplam</i>	2.114,7	1.149,8	3.264,5	2.091,5	1.255,7	3.347,2	2.496,8	1.295,9	3.792,7
Sahranın Güneyindeki Afrika Ülkeleri	İthalat	İhracat	Toplam	İthalat	İhracat	Toplam	İthalat	İhracat	Toplam
Güney Afrika	345,0	77,8	422,8	211,0	87,2	298,2	328,3	121,3	449,6
Nijerya	228,2	69,0	297,2	181,8	62,4	244,2	223,3	63,2	286,5
Gana	35,6	17,7	53,3	37,8	21,9	59,7	95,2	36,6	131,8
Etiyopya	0,5	32,3	32,8	7,7	32,3	40,0	20,2	49,7	69,9
Sudan	1,4	54,6	56,0	12,4	56,9	69,3	7,1	60,1	67,2
Fildişi Sahili	17,3	8,6	25,9	29,8	15,6	45,4	43,7	13,9	57,6
Kamerun	6,3	8,9	15,2	12,2	15,4	27,6	20,7	19,5	40,2
Senegal	0,2	13,4	13,6	0,3	19,1	19,4	0,1	26,6	26,7
Liberya	7,5	8,9	16,4	19,1	2,2	21,3	5,9	19,5	25,4
Zimbabve	24,3	1,5	25,8	4,7	0,7	5,4	16,9	0,2	17,1
Kenya	3,1	10,5	13,6	2,0	8,1	10,1	2,0	13,1	15,1
Eritre	0,0	4,9	4,9	0,2	10,0	10,2	0,0	14,9	14,9
Angola	0,0	8,4	8,4	0,1	11,0	11,1	0,0	13,6	13,6
Kongo Cumhuriyeti	1,4	3,8	5,2	3,2	6,3	9,5	6,9	5,2	12,1
Gine	0,1	4,8	4,9	0,3	6,1	6,4	4,9	6,1	11,0
Gabon	7,2	1,9	9,1	7,5	4,4	11,9	8,3	2,6	10,9
Gambiya	0,1	3,3	3,4	0,0	6,1	6,1	0,3	10,0	10,3
Malavi	3,5	0,2	3,7	2,0	0,1	2,1	8,1	1,9	10,0
Tanzanya	0,8	2,8	3,6	3,8	3,8	7,6	3,8	6,0	9,8
Togo	3,0	1,5	4,5	2,8	8,1	10,9	4,4	2,5	6,9
Moritanya	0,0	4,4	4,4	0,8	11,6	12,4	1,9	4,2	6,1
Madagaskar	0,2	2,8	3,0	0,2	4,1	4,3	0,2	5,4	5,6
Yeşil Burun	0,0	3,1	3,1	0,0	6,3	6,3	0,0	5,6	5,6
Cibuti	0,0	6,8	6,8	0,0	3,8	3,8	0,1	5,4	5,5
Benin	11,5	4,0	15,5	5,0	4,9	9,9	0,0	5,4	5,4
Mali	0,0	2,6	2,6	0,0	3,4	3,4	0,0	5,0	5,0
Mozambik	0,3	0,5	0,8	1,3	0,5	1,8	0,1	4,8	4,9
Sierra Leone	0,0	1,7	1,7	0,0	1,3	1,3	0,0	4,6	4,6
Mauritius	0,0	1,4	1,4	1,4	1,4	2,8	2,3	2,2	4,5
Burkina Faso	0,9	0,7	1,6	1,3	1,6	2,9	1,1	3,1	4,2
Orta Afrika Cum.	0,4	0,6	1,0	0,6	0,6	1,2	2,4	0,3	2,7
Ekvator Ginesi	0,2	0,2	0,4	0,9	0,2	1,1	2,0	0,5	2,5
Nijer	0,0	0,9	0,9	0,1	0,7	0,8	0,2	2,2	2,4

Çad	0,5	0,7	1,2	1,1	3,4	4,5	0,3	1,8	2,1
Somali	0,3	0,2	0,5	0,1	0,4	0,5	1,8	0,2	2,0
Sejšeller	0,6	1,7	2,3	1,5	1,0	2,5	0,0	1,7	1,7
Uganda	0,7	0,8	1,5	0,6	0,5	1,1	0,8	0,9	1,7
Svaziland	0,0	0,3	0,3	0,4	0,0	0,4	1,2	0,0	1,2
Kongo Dem. Cum.	0,2	1,0	1,2	0,1	1,1	1,2	0,0	1,0	1,0
Ruanda	0,0	0,5	0,5	0,0	0,3	0,3	0,5	0,3	0,8
Namibya	0,0	0,5	0,5	0,0	0,7	0,7	0,0	0,5	0,5
Botsvana	0,1	0,2	0,3	0,0	0,2	0,2	0,0	0,4	0,4
Zambiya	0,6	0,2	0,8	0,0	0,1	0,1	0,0	0,3	0,3
Gine Bissau	0,1	0,1	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	0,3
Burundi	0,0	0,2	0,2	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1
Lesotho	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1
Sao Tome & Principe	1,5	0,0	1,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1
Komorlar Birliği	0,2	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>Toplam</i>	703,8	370,9	1.074,7	554,1	426,0	980,1	815,0	542,9	1.357,9
<i>Afrika Toplamı</i>	2.818,5	1.520,7	4.339,2	2.645,6	1.681,7	4.327,3	3.311,8	1.838,8	5.150,6

AFRİKA ÜLKELERİ İLE TİCARETİMİZ (Milyon \$) Ek-1B
(TİCARET HACMİNE GÖRE SIRALAMA)

Ülke Adı	1998 Yılı			1999 Yılı			2000 Yılı		
	İthalat	İhracat	Toplam	İthalat	İhracat	Toplam	İthalat	İhracat	Toplam
Kuzey Afrika Ülkeleri									
Cezayir	647,3	482,3	1.129,6	681,9	407,7	1.089,6	1.192,4	383,5	1.575,9
Libya	342,9	95,2	438,1	502,1	139,6	641,7	786,2	95,6	881,8
Mısır	393,0	474,2	867,2	109,0	467,4	576,4	140,7	375,7	516,4
Tunus	63,1	351,0	414,1	66,6	238,4	305,0	64,8	162,3	227,1
Fas	47,0	99,4	146,4	44,5	90,5	135,0	73,0	70,4	143,4
<i>Toplam</i>	1.493,3	1.502,1	2.995,4	1.404,1	1.343,6	2.747,7	2.257,1	1.087,5	3.344,6
Sahranın Güneyindeki Afrika Ülkeleri									
Güney Afrika	152,5	72,9	225,4	123,6	59,0	182,6	171,8	71,1	242,9
Nijerya	2,8	23,3	26,1	23,8	37,2	61,0	132,3	45,6	177,9
Gana	14,9	11,7	26,6	18,5	61,3	79,8	28	12,8	40,8
Etiyopya	0,8	42,8	43,6	0,3	24,0	24,3	0,2	27,2	27,4
Sudan	11,8	34,1	45,9	7,0	33,6	40,6	4,6	37,7	42,3
Fildişi Sahili	27,1	12,2	39,3	28,7	11,8	40,5	9,2	4,1	13,3
Kamerun	14,2	12,0	26,2	9,9	11,0	20,9	14,7	9,5	24,2
Senegal	0,0	8,3	8,3	0,0	10,1	10,1	0,1	10,0	10,1
Liberya	3,0	36,2	39,2	9,6	2,5	12,1	14	9,2	23,2
Zimbabve	3,2	1,3	4,5	20,9	2,4	23,3	30,1	2,1	32,2
Kenya	1,5	12,2	13,7	1,8	11,2	13,0	2,7	8,0	10,7
Eritre	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,2
Angola	0,0	2,9	2,9	0,0	2,7	2,7	0,0	4,9	4,9
Kongo Cumhuriyeti	2,3	3,8	6,1	2,1	0,8	2,9	1,6	2,4	4,0
Gine	0,0	1,8	1,8	0,0	6,6	6,6	1,5	3,3	4,8

Gabon	20,2	2,3	22,5	11,0	1,8	12,8	14,3	1,7	16,0
Gambiya	0,6	1,4	2,0	0,2	0,8	1,0	0,0	1,9	1,9
Malavi	1,6	0,0	1,6	11,4	0,2	11,6	10,7	0,1	10,8
Tanzanya	1,0	5,5	6,5	2,4	5,4	7,8	1,8	4,6	6,4
Togo	0,0	2,7	2,7	0,0	1,7	1,7	0,9	1,3	2,2
Moritanya	0,9	0,8	1,7	0,0	1,6	1,6	0,0	2,6	2,6
Madagaskar	0,1	2,4	2,5	0,3	2,8	3,1	0,1	5,3	5,4
Yeşil Burun	0,1	2,3	2,4	0,2	3,4	3,6	0,0	3,8	3,8
Cibuti	1,3	1,0	2,3	0,0	2,4	2,4	0,0	1,4	1,4
Benin	0,6	5,2	5,8	4,3	3,4	7,7	6,7	1,7	8,4
Mali	0,0	0,5	0,5	0,1	1,1	1,2	2	2,2	4,2
Mozambik	1,0	1,9	2,9	0,3	2,2	2,5	0,4	1,4	1,8
Sierra Leone	0,0	1,0	1,0	0,6	0,1	0,7	0,0	0,4	0,4
Mauritius	0,5	2,4	2,9	1,0	1,7	2,7	0,0	1,5	1,5
Burkina Faso	0,0	0,9	0,9	0,8	0,8	1,6	2,6	1,1	3,7
Orta Afrika Cum.	0,2	0,1	0,3	0,6	0,2	0,8	0,1	0,2	0,3
Ekvator Ginesi	0,0	0,0	0,0	0,3	0,2	0,5	0,6	0,4	1,0
Nijer	0,2	0,4	0,6	0,0	1,1	1,1	0,0	0,5	0,5
Çad	0,0	0,0	0,0	0,4	0,0	0,4	0,2	0,2	0,4
Somali	0,2	0,1	0,3	0,9	0,1	1,0	0,1	0,3	0,4
Seyşeller	0,0	0,8	0,8	0,0	2,8	2,8	0,2	0,1	0,3
Uganda	1,0	1,5	2,5	0,9	2,6	3,5	1,0	1,3	2,3
Svaziland	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,4	0,0	0,4
Kongo Dem. Cum.	0,1	0,2	0,3	0,2	0,3	0,5	0,3	0,8	1,1
Ruanda	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6	0,2	0,8
Namibya	0,6	0,3	0,9	0,6	0,2	0,8	0,0	1,3	1,3
Botsvana	0,0	0,1	0,1	0,1	0,5	0,6	0,1	0,2	0,3
Zambiya	0,1	0,1	0,2	0,1	0,2	0,3	1,2	0,4	1,6
Gine Bissau	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1
Burundi	0,1	0,6	0,7	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0
Lesotho	0,7	0,0	0,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Sao Tome & Principe	0,1	0,0	0,1	0,6	0,0	0,6	1,8	0,0	1,8
Komorlar Birliği	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>Toplam</i>	265,4	310,0	575,4	283,6	311,8	595,4	456,9	285,1	742,0
<i>Afrika Toplamı</i>	1758,7	1812,1	3570,8	1687,7	1655,4	3343,1	2714,0	1372,6	4086,6